

Відгук

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Патерило
Ірини Вікторівни на дисертацію Письменного Олександра
Олександровича «Адміністративно-правове регулювання цифровізації
нотаріальної діяльності в Україні», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Стрімка цифрова трансформація публічного управління в Україні зумовлює переосмислення ролі нотаріату у механізмі реалізації та захисту прав осіб. Запровадження електронних сервісів, інтеграція державних реєстрів, розвиток електронного документообігу та дистанційних форм взаємодії змінюють традиційну модель нотаріальної діяльності, надаючи їй нових функціональних характеристик. У цих умовах особливої ваги набуває адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріату, оскільки саме воно визначає межі повноважень нотаріуса, гарантії законності електронних процедур та баланс між технологічною ефективністю і правовою безпекою.

Нотаріус у сучасних умовах виступає не лише суб'єктом посвідчення правочинів, а й ключовим учасником інформаційної взаємодії з державними реєстрами, адміністратором юридично значущих електронних даних та суб'єктом, на якого покладено обов'язок забезпечення достовірності відомостей у цифровому середовищі. Від належного нормативного врегулювання його адміністративно-правового статусу залежить стабільність реєстраційних процедур, захист права власності, свободи підприємницької діяльності та довіра до електронних механізмів державного управління загалом. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, коли зростає навантаження на електронні сервіси, обмежується доступ до окремих реєстрів та підвищуються ризики кібервтручань і зловживань.

Дисертаційне дослідження спрямоване на комплексний аналіз адміністративно-правових засад цифровізації нотаріальної діяльності та

визначення проблем, що виникають у процесі реалізації нотаріусом функцій державного реєстратора в електронному форматі. Обґрунтовано необхідність удосконалення процедурних механізмів відповідальності нотаріусів у сфері реєстраційної діяльності з урахуванням практики застосування заходів державного примусу. Виявлено прогалини у нормативному визначенні підстав притягнення до відповідальності, невизначеність окремих категорій, зокрема щодо технічних помилок у цифрових реєстрах, а також дисбаланс у застосуванні санкцій.

Незважаючи на наявність наукових праць, присвячених реформуванню нотаріату та розвитку електронного врядування, проблематика адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності досі не отримала системного й цілісного висвітлення. Відсутність комплексного підходу до визначення змісту та структури адміністративно-правового статусу нотаріуса в умовах цифрової трансформації обумовлює наукову новизну та практичну значущість обраної теми дисертації.

У дисертаційному дослідженні Письменного О. О. наукові завдання вибудовано за послідовною та внутрішньо узгодженою логікою – від загальнотеоретичного осмислення проблеми цифровізації нотаріальної діяльності до формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання у цій сфері. Такий підхід забезпечив системність дослідження та дозволив авторові комплексно розкрити як доктринальні, так і прикладні аспекти обраної тематики.

У першому розділі роботи здійснено теоретико-правовий аналіз становлення та розвитку інституту цифровізації нотаріальної діяльності, досліджено генезу нормативного закріплення відповідних адміністративно-правових механізмів, а також узагальнено сучасні методологічні підходи до розуміння цифрового нотаріату. Автором критично проаналізовано ступінь наукової розробленості проблеми та окреслено прогалини у вітчизняній доктрині.

Подальша логіка дослідження зумовила зосередження уваги на характеристиці адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріату в Україні. У роботі обґрунтовано зміст адміністративно-правового статусу органів нотаріату в умовах цифрової трансформації, визначено особливості юридичної відповідальності нотаріуса у сфері використання електронних реєстрів та інформаційних систем, а також проаналізовано механізми контролю і нагляду як гарантії належного функціонування цифрових процедур.

У третьому розділі досліджено зарубіжний досвід правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності, що дало можливість сформулювати пропозиції щодо удосконалення національної моделі адміністративно-правового забезпечення цифрового нотаріату. На основі порівняльно-правового аналізу запропоновано напрями гармонізації українського законодавства з європейськими підходами та визначено перспективи подальшого розвитку електронного нотаріату.

Важливо підкреслити, що поставлені у дисертації завдання раніше не були предметом комплексного дослідження в українській адміністративно-правовій науці саме в контексті цифровізації нотаріальної діяльності. Автором не лише систематизовано існуючі наукові підходи, а й запропоновано власне бачення удосконалення адміністративної правосуб'єктності та відповідальності нотаріуса в умовах цифрової трансформації. Це свідчить про наукову новизну, самостійність і високий рівень актуальності дисертаційної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Належний рівень аргументованості сформульованих у дисертації висновків і рекомендацій підтверджується ґрунтовною нормативною та емпіричною базою дослідження. Робота спирається на узагальнення значного масиву законодавчих і підзаконних актів, що регулюють цифровізацію нотаріальної діяльності, а також на критичний аналіз актуальних правових

позицій вищих судових інстанцій, зокрема Верховного Суду та його касаційних судів. Вагомим є використання матеріалів практики Міністерства юстиції України щодо розгляду скарг у сфері державної реєстрації, а також публічних аналітичних і довідкових джерел, що забезпечило належну емпіричну репрезентативність дослідження.

Нормативну основу дисертації становлять акти, які визначають правові засади організації нотаріату та здійснення реєстраційних процедур в умовах цифрової трансформації, із урахуванням динаміки їх оновлення. Проаналізовано судову практику адміністративних судів щодо притягнення нотаріусів до відповідальності, що дозволило автору комплексно оцінити проблеми правозастосування у сфері електронних реєстраційних дій.

Теоретичне підґрунтя роботи сформовано з використанням положень загальної теорії права, адміністративного права і процесу, конституційного, цивільного, господарського та кримінального права, а також наукових доробків зарубіжних дослідників у сфері цифрового врядування та електронного нотаріату. Такий міждисциплінарний підхід забезпечив всебічність аналізу та наукову глибину дослідження, що додатково підкреслює актуальність обраної тематики.

Позитивної оцінки заслуговує логічна й послідовна структура дисертації. Робота вибудована таким чином, що перший розділ присвячено теоретико-правовим засадам цифровізації нотаріальної діяльності, другий – аналізу адміністративно-правового забезпечення та відповідальності у цій сфері, а третій – визначенню концептуальних напрямів удосконалення правового регулювання з урахуванням зарубіжного досвіду. Така композиція дозволила авторів послідовно перейти від доктринального аналізу до формулювання практично орієнтованих пропозицій.

Мету дослідження визначено коректно – через розкриття змісту й особливостей адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності та обґрунтування шляхів його вдосконалення. Об'єкт і предмет дослідження сформульовано чітко та відповідають заявленій темі.

Висновки до розділів і загальні висновки логічно впливають із проведеного аналізу, узгоджуються з поставленими завданнями та відображають досягнення мети дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Робота виконана відповідно до положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р. № 12-21, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722, Національної стратегії доходів до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179, Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220, а також тем наукових досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (реєстраційний номер 0118U100436).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Достовірність і наукова новизна дисертаційного дослідження підтверджуються змістом отриманих результатів та сформульованих висновків. Об'єктивність і переконливість наукових положень забезпечено залученням широкого кола доктринальних праць і нормативно-правових актів, що створило належну теоретичну та правову основу для проведеного аналізу.

Обґрунтованість запропонованих рекомендацій зумовлена виваженням вибором методологічного інструментарію та комплексним використанням наукових джерел, законодавства, матеріалів судової практики й практики Міністерства юстиції України. Це дозволило авторові всебічно дослідити

ключові аспекти адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності, окреслити проблемні питання та запропонувати шляхи їх вирішення, що мають як теоретичну, так і прикладну цінність. Водночас значна частина порушених у роботі проблем до цього часу не була предметом системного наукового осмислення.

Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що автором аргументовано сформульовано низку положень, які характеризуються елементами наукової новизни. Новизна отриманих результатів зумовлена застосуванням системного підходу у поєднанні з діалектичним методом пізнання, що дозволило комплексно розкрити сутність і структуру адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріату, уточнити зміст правового статусу нотаріуса в умовах цифрової трансформації та запропонувати нові підходи до його вдосконалення. Сформульовані у роботі висновки та практичні рекомендації є логічним результатом проведеного дослідження і свідчать про самостійний та творчий характер наукового пошуку.

На підставі зазначеного визначено низку наукових положень, висновків і пропозицій, які є в рубриці «уперше»:

- вперше визначено правову природу цифрового нотаріату як складного адміністративно-правового інституту, що охоплює цифрові інструменти, процедури та нормативне забезпечення, спрямовані на забезпечення дистанційного та автоматизованого надання нотаріальних послуг із дотриманням вимог законності, ідентифікації та фіксації нотаріальних дій;

- запропоновано авторську періодизацію розвитку нормативного забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності в Україні, у якій виділено чотири етапи: підготовчий (до 2013 р.), експериментальний (2013–2019 рр.), нормативного впровадження (2020–2022 рр.) та адаптації в умовах воєнного стану (з 2022 р.);

- сформульовано концепцію адміністративно-правового статусу суб'єктів цифровізації нотаріальної діяльності, яка включає: органи

Міністерства юстиції України, ДП «Національні інформаційні системи», Нотаріальну палату України та приватних нотаріусів, із чітким розмежуванням їхніх функцій, компетенцій та відповідальності;

- обґрунтовано необхідність створення спеціалізованого публічного реєстру «Е-нотаріус», як елементу адміністративного контролю, що забезпечуватиме відкритість, підзвітність і автоматизований нагляд за нотаріальними діями в електронному форматі з боку держави;

- запропоновано внести доповнення до Закону України «Про нотаріат», якими вперше вводиться поняття «цифрова нотаріальна дія» та регламентуються умови її вчинення, зокрема за допомогою кваліфікованого електронного підпису, відеофіксації, хмарного зберігання та блокчейн-верифікації;

- розроблено модель адміністративної відповідальності нотаріуса за порушення порядку цифрової нотаріальної діяльності, що включає нові кваліфікаційні ознаки цифрових правопорушень (зокрема, несанкціонований доступ до електронних нотаріальних документів, втрата даних, порушення принципу автентичності) та механізми диференційованого покарання залежно від тяжкості правопорушення.

Слід відзначити запропонований дисертантом підхід до визначення цифрової нотаріальної діяльності шляхом виокремлення її основних складових (інформаційно-комунікаційні технології, електронна ідентифікація, цифрові носії нотаріальних актів, інтеграція з державними реєстрами) та встановлення критеріїв, які відрізняють її від традиційної паперової форми здійснення нотаріальних дій.

Привертають увагу положення щодо розуміння цифровізації як невід'ємної складової адміністративної реформи у сфері нотаріальної діяльності, що передбачає трансформацію способів взаємодії між нотаріусами, органами державної влади та громадянами шляхом впровадження електронних сервісів, автоматизованих реєстрів та цифрових підписів.

Методологічне підґрунтя виконаної аналітичної роботи посилене класифікацію суб'єктів цифровізації нотаріальної діяльності за адміністративно-правовим статусом, функціональною роллю та ступенем відповідальності: 1) центральні органи виконавчої влади; 2) державні підприємства, що забезпечують цифрову інфраструктуру; 3) самоврядні організації нотаріусів; 4) безпосередньо нотаріуси як посадові особи, уповноважені на здійснення дій у цифровому середовищі.

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 7 публікаціях, серед яких: 3 – статті у наукових фахових юридичних виданнях України, 4 – тези доповідей на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях.

У своїх публікаціях дисертанту вдалося на високому рівні та повною мірою висвітлити наукові положення, які виносяться на захист.

Практичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження Письменного Олександра Олександровича можуть бути використані в багатьох напрямках:

- науковій діяльності – як основи для вироблення нових підходів до аналізу та інтерпретації явищ, що були розглянуті в роботі, напрацювання дієвих пропозицій і рекомендацій щодо розв'язання проблем ефективного застосування юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства;

- законотворчій діяльності – сформульовані у дисертації наукові висновки, пропозиції та рекомендації можуть сприяти гармонізації національного законодавства з європейськими чи міжнародними стандартами;

- практичній діяльності – використання аналітичних і методологічних підходів дисертації сприятиме ефективнішому вирішенню конфліктів та спірних ситуацій, допоможе забезпечити реалізацію і захист прав осіб, особливо в контексті інноваційних або специфічних ситуацій, які не були належним чином регламентовані;

– освітній діяльності – результати дослідження знайшли застосування та інтегровані у навчальні курси «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Адміністративний процес», а також можуть бути використані при підготовці лекцій, для створення підручників, лекцій, практикумів і посібників із даних дисциплін.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Аналіз змісту анотації свідчить про її відповідність основним положенням дисертації та відсутність у ній не зазначених в основному тексті дисертації положень.

Анотація є узагальненим стислим викладом основного змісту дисертаційної роботи, вміщує положення наукової новизни, дає уявлення про наукове та практичне значення проведеного дослідження. Анотація подана українською та англійською мовами та відповідає вимогам, встановленим МОН України.

Сукупність ключових слів, наведених в анотації, відображає тематику дисертаційної роботи та відповідає її змісту.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Оцінюючи належним чином зміст дисертаційної роботи О. О. Письменного, необхідно вказати на окремі зауваження щодо положень роботи, які потребують уточнення та додаткової аргументації. А саме:

1. У підрозділі, присвяченому аналізу правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності на сучасному етапі, автор обґрунтовано визначає зміст та напрями впровадження цифрових інструментів у сфері нотаріату. Водночас доцільним видається більш чітке структурування нормативного матеріалу залежно від його юридичної сили та предмета регулювання (закони, підзаконні акти, відомчі нормативні документи, технічні регламенти функціонування реєстрів). Така систематизація дозволила б глибше простежити ієрархію правового забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності та уникнути певної фрагментарності у викладенні відповідного матеріалу.

2. Потребує додаткового обґрунтування питання співвідношення повноважень нотаріуса як спеціального суб'єкта публічно-владних повноважень та технічного адміністратора відповідних реєстрів, зокрема в аспекті розмежування відповідальності за технічні збої та помилки в обробці даних.

3. Аналізуючи зарубіжний досвід правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності, автор наводить низку вдалих прикладів. Разом з тим, робота виграла б від більш детального порівняльного аналізу механізмів дистанційного вчинення нотаріальних дій та використання відеофіксації, а також від чіткого визначення критеріїв імплементації відповідних моделей в українське законодавство з урахуванням національних особливостей правової системи.

4. У розділі, присвяченому напрямам удосконалення адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріату, сформульовано низку практично значущих рекомендацій. Водночас окремі з них мають узагальнений характер і потребують подальшої нормативної конкретизації, зокрема щодо етапності впровадження цифрових рішень, механізмів кібербезпеки та захисту персональних даних у процесі вчинення електронних нотаріальних дій.

Висловлені зауваження носять дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Вони лише підкреслюють складність і багатовимірність досліджуваної проблематики, а також актуальність наукового пошуку у сфері адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційне дослідження Письменного Олександра Олександровича на тему: «Адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Письменного Олександра Олександровича «Адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні» є завершеним, самостійним і комплексним науковим дослідженням, присвяченим актуальній проблематиці реформування нотаріату в умовах цифрової трансформації публічного управління. Отримані автором результати характеризуються належним рівнем наукової новизни, теоретичною обґрунтованістю та практичною спрямованістю.

Сформульовані у дисертації висновки та пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності є логічно виведеними з проведеного аналізу, спираються на чинне законодавство, практику його застосування та результати порівняльно-правових досліджень. Запропоновані рекомендації можуть бути використані у правотворчій діяльності, правозастосовній практиці, а також у подальших наукових розробках із проблем адміністративного права та цифрового врядування.

Основні положення дисертаційної роботи належним чином апробовані та відображені у наукових публікаціях автора, кількість і якість яких відповідають установленим вимогам до результатів наукових досліджень за темою дисертації.

Винесені на захист наукові положення та практичні рекомендації в сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання – формування цілісного підходу до адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні та розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення відповідного законодавства і практики його реалізації.

За змістом, структурою, обсягом, рівнем наукової новизни та достовірності отриманих результатів дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а її автор, Письменний
Олександр Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Професор кафедри цивільного, трудового
та господарського права,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, МОН України
д-р юрид. наук, професор

Ірина ПАТЕРИЛО

Підпис д-ра юрид. наук,
професора **Патерило І. В.**

«ЗАСВІДЧУЮ»

Учений секретар Вченої ради
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

«07» 07 2026 р.

Тетяна ХОДАНЕН